

**Другий том "Мертвих душ" М.Гоголя:
хроніка створення і проблеми текстології**

[Самойленко Г. В. *Хроніка написання другого тома "Мертвих душ" Н.Гоголя / Г. В. Самойленко. – Нежин : НГУ ім. Н. Гоголя, 2012. – 161 с.;*

Самойленко Г. В. Нежинський список другого тома "Мертвих душ" Н.Гоголя / Г. В. Самойленко. – Нежин : НГУ ім. Н. Гоголя, 2012. – 360 с.]

Характерною ознакою сучасного гоголезнавства є багатовекторність наукових досліджень, спрямованих на вивчення феномену письменника і вивчення його спадщини. Особливо продуктивним був 2009 рік, коли наукова спільнота звітувала про свої здобутки на ювілейних конференціях та симпозіумах, присвячених М.Гоголю, наголошуючи на необхідності оновлення літопису його життя, осмислення витоків творчості, створення нових коментарів до його творів. Однією з найбільш представницьких стала Ювілейна міжнародна наукова конференція, присвячена 200-річчю від дня народження М.В.Гоголя, яка проходила у Росії Інститутом світової літератури, Інститутом російської літератури (Пушкінський дім), Санкт-Петербурзьким державним університетом і Російським державним педагогічним університетом ім. О.І.Герцена. На зібранні секції "Навколо "Мертвих душ", до якої входили російські та італійські гоголезнавці, зацікавлення і дискусію викликала доповідь українського вченого, доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри світової літератури та історії культури НДУ імені Миколи Гоголя Г.В.Самойленка про знайдений ним новий список другого тому поеми "Мертві душі". Загальну думку присутніх про необхідність публікації цієї важливої знахідки висловив відомий гоголезнавець Ю.В.Манн.

Варто зазначити, що проблема вивчення "Мертвих душ" М.Гоголя через багатоаспектність не втрачає своєї актуальності як серед зарубіжних (І.Виноградов, Н.Виноградська, І.Зайцева, В.Кривонос, Ю.Манн, С.Шульц, К.Соліветті, Р.Джуліані, ін.), так і вітчизняних (П.Алексєєв, Н.Арват, В.Мацапура, Н.Сквіра) вчених. На особливу увагу заслуговують наукові розвідки, які збагачують гоголіану новими фактами і даними текстологічного характеру. Понад усе цінними залишаються відомості про знайдені гоголівські автографи та списки творів Гоголя. Саме до таких належить інформація Г.В.Самойленка про новознайдений список "Мертвих душ".

Публікації ніжинського списку "Мертвих душ" передувала складна пошукова та аналітична робота Г.В.Самойленка, результатом якої з'явилася праця "Хроніка написання другого тому "Мертвих душ" М.Гоголя" (2012). У дослідженні ніжинського вченого на широкому документальному матеріалі викладена історія десятилітньої праці М.Гоголя над другим томом "Мертвих душ". Хронологічна атрибуція та історична послідовність досягаються завдяки залученню епістолярної спадщини письменника, його сучасників, а також мемуарних свідчень осіб, які належали до його найближчого кола Гоголя і зберегли у пам'яті відомості про роботу письменника над твором. Саме такий принцип відбору і введення документальних джерел унаочнює складність творчих поступів письменника при написанні поеми.

Г.В.Самойленко акцентує увагу на свідченнях сучасників, присутніх при читанні окремих розділів другого тому "Мертвих душ" у виконанні самого Гоголя. Аналіз спогадів дозволяє з'ясувати, які епізоди залишилися поза межами тексту, опублікованого після смерті письменника другого тому.

Праця Г.В.Самойленка "Хроніка написання другого тому "Мертвих душ" М.Гоголя", безперечно, вагомий внесок у вітчизняну гоголіану і дає цілісне уявлення про складний творчий процес кристалізації Гоголевого слова.

Органічна цілісність наукового діалогічного задуму проф. Г.В.Самойленка забезпечується іншою працею "Ніжинський список другого тому "Мертвих душ" М.Гоголя" (2012), яку слід розглядати як реалізацією виказаних у колі гоголезнавців (С.-Петербург, 2009) думок дослідника про новий список другого тому "Мертвих душ". Предметом наукового пошуку вченого стало питання текстологічного плану, пов'язане з вивченням списків другого тому поеми, яке у гоголезнавстві має спорадичний характер.

Тож дослідник звернув увагу на обставини поширення у списках (1852–1854 рр.) через цензурну заборону друку другого тому поеми "Мертві души". У відомих світських салонах відбувалися читання рукопису другого тому з подальшим переписуванням, рукописним тиражуванням і поширенням. Г.В.Самойленко охарактеризував більшість списків, які зберігаються у різних архівних сховищах Москви, С.-Петербурга, Києва, і дійшов висновку, що вони можуть розглядатися як текстологічний матеріал або ж пов'язуватися з літературною евристикою. Наявність списків забезпечує осмислення важливих ідеологічних, історико-суспільних та історико-літературних проблем, дає підстави сприймати їх як літературне явище у тісному взаємозв'язку з історією літератури (с. 4).

Новизна досліджуваного Г.В.Самойленком питання підтверджується включенням рукопису ніжинського списку, який публікується вперше і супроводжується текстологічним і аналітичним коментарем автора. Розшифрований вченим список другого тому "Мертвих душ" дає підстави на основі візуального аналізу почерку визнати наявність 4 переписувачів і дозволяє дійти висновку, що у його основі лежить рукопис гоголівського тексту, здійснений професором С.Шевирьовим.

В праці Г.В.Самойленка проведено порівняльний аналіз ніжинського списку з текстами двох редакцій, вміщених в сьомому томі академічного видання творів М.Гоголя (Гоголь Н. В. Полное собрание сочинений : в 14 т. / Н. В. Гоголь. – М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1937–1952). Дослідником здійснена велика текстологічна робота, виявлені деякі розбіжності в текстах, поданих у підрядковому академічному варіанті. Крім цього, детально проаналізовано кожний розділ поеми, що дозволило зосередитися на авторському пошукові розвитку дії, характеристиці Чичикова й нових персонажів, які з'являються у поемі (с. 182).

Порівняльний аналіз ніжинського списку з редакціями академічного видання (1951), а також редакціями другого тому "Мертвих душ" у виданні П.Куліша (1857) дали підстави Г.В.Самойленку зробити висновок, що ніжинський список відрізняється від інших своєю повнотою і відредагованістю тексту. Результати дослідження забезпечують повноту текстологічного коментаря російських науковців, присвяченого другому тому поеми "Мертві душі", які працюють над повним виданням і листів Гоголя.

Варто зазначити, що у дизайні книг Г.В.Самойленка використано малюнки відомих ілюстраторів творів М.Гоголя П.Боклевського і М.Далькевича. Оригінальності виданню також додають розміщені фотокопії окремих сторінок ніжинського списку.